

LARS MOLIN:

En folksjukdom

Det finns en folksjukdom, som angriper ungefär två procent av Sveriges befolkning och som trots detta är förvånande okänd. Det är hudsjukdomen psoriasis. Docent Lars Molin vid Regionalsjukhuset i Linköping skriver om dess fortfarande ganska okända orsaker, om dess förlopp och om möjligheterna att bota den. Han understryker att den inte är smittsam. Men för många utgör den en social påfrestning. I vissa yrken är det nästan omöjligt att stanna, om man blir angripen av den, och det förekommer att den försvårar eller nästan omöjliggör kontakter människor emellan.

Om psoriasis och om bot för psoriasis läser man redan i Andra Konungabokens 5 kapitel: "Naamen, den arameiske konungens härhövitsman, hade stort anseende hos sin herre ... och han var en tapper stridsman, men spetälsk." Hans sjukdom var dock inte spetälska utan psoriasis.

Något svenskt namn har inte sjukdomen. Ordet kommer av grekiska psora, som betyder skorv och kliande utslag. Psora användes också för att beteckna sjukdomar på växter och träd. Torra, fjällande hudutslag kallade grekerna vanligen lepra. I den berömda boken "On cutaneous diseases", utgiven av engelsmannen Robert Willan 1809 och ofta betecknad som den första läroboken om hudens sjukdomar, beskrives olika former av sjukdomen, några under namnet lepra och andra under namnet psoriasis. Det var först österrikaren Hebra, betraktad som den moderna dermatologiens fader, som gjorde en klar distinktion mellan psoriasis och lepra. Ännu länge levde dock föreställningen kvar om psoriasis som en form av lepra. Strindberg är inte den ende som talar om sin psoriasis såsom spetälska, exempelvis i Ett drömspel.

Hudutslagen vid psoriasis har formen av röda fjällande fläckar. Ibland kan fjällningen dominera, ibland rodnaden. Orsaken till dessa förändringar är en ökad blodcirkulation inom de angripna hudområdena och en rubbning i hudens förhorning. Dessa hudutslag kan vara av mycket varierande storlek och form, allt från små utspridda runda fläckar till sto-

ra sammanhängande ytor, som kan täcka större delen av huden. Vissa delar av kroppen är oftare säte för psoriasisutslag än andra. Särskilt gäller detta armar och ben, speciellt armbågar och knän, naglar och hårbotten. Ansiktet går vanligen fritt från utslag.

Psoriasis är en mycket vanlig sjukdom. Hur vanlig vet man inte med säkerhet, men uppskattningsvis två procent av befolkningen i Sverige har sjukdomen, vilket skulle innebära omkring 150—200 000 personer. Ofta är sjukdomen mycket lindrig, och många människor vet inte om att de har den. Då den saknar ett svenskt namn kallas den inte sällan för eksem. Ungefär var tionde person, som söker en hudläkare, lider av psoriasis.

Sjukdomsförloppet

Sjukdomen kan starta hos såväl spädbarn som åldringar, men vanligen börjar den visa sig under ungdomsåren. Hälften av alla har fått sin psoriasis före 20 års ålder.

Sjukdomen har ett kroniskt och recidiverande förlopp i flertalet fall. Hos omkring en tredjedel av personer med psoriasis förekommer emellertid perioder med fullständig symtomfrihet. Dessa perioder kan vara kortare eller längre, inte sällan årslånga. Det är därför fel att betrakta psoriasis som en obotlig sjukdom.

Trots dess stora variationsrikedom såväl i förlopp som utbredning på huden och utseende anser man att psoriasis är en sjukdomsenhet knuten enbart till huden. De förändringar, som man kan på-

visa i andra organ i kroppen hos personer med psoriasis, är inte psoriasis i inre organ. De anses vara sekundära till hudsjukdomen eller helt oberoende av den.

Ett undantag skulle måhända vara den ledsjukdom, som kan förekomma samtidigt med psoriasis i omkring en tiondel av fallen. Det är en gammal tvistefråga, huruvida denna ledsjukdom är specifik för psoriasis eller om den uppträder hos den psoriasisssjuka mera av en slump. Denna ledsjukdom skiljer sig på flera sätt vad beträffar utbredning och karaktär från andra kroniska ledsjukdomar, främst kronisk ledgångsreumatism, den så kallade reumatoida artrit, och har inte sällan ett förlopp som är relaterat till hudsjukdomens. Någon psoriasis i lederna rör det sig emellertid inte om. Vid sidan av den objektivt påvisbara inflammationen i lederna synes en känsla av stelhet utan märkbar inskränkning av ledernas rörelseförmåga vara en vanlig företeelse hos personer med psoriasis.

Förekomsten

Orsaken till psoriasis är ännu inte känd. Även om man inte är beredd att betrakta psoriasis som en ärftlig sjukdom, har man klara belägg för att ärftliga faktorer spelar en stor roll för uppkomsten av sjukdomen. Psoriasis förekommer exempelvis ofta hos båda syskonen i enäggiga tvillingpar. Vidare är risken för att ett barn skall få psoriasis högre om någon av föräldrarna har sjukdomen, och än högre om båda föräldrarna har sjukdomen, än om ingen av dem är sjuk. Man har emel-

lertid haft svårigheter att klarlägga ärftlighetsgången.

Hos dem som har anlaget att få psoriasis kan sjukdomen utlösas av många olika typer av yttre eller inre faktorer. En del av dessa är väl kända, de flesta dock mindre. Sedan länge vet man att psoriasis kan debutera eller ett nytt utbrott komma efter infektioner. Speciellt gäller detta halsfluss hos barn och ungdom. I dessa fall får man ofta en karakteristisk typ av psoriasis i form av rikligt med små, sällan över tioöresstora utslag spridda över hela kroppen. Denna typ av utslag har stora utsikter att helt försvinna efter några månader.

Det är av väsentlig betydelse att i sammanhanget framhålla, att detta inte betyder att psoriasis skulle smitta från en person till en annan. Ingenting finns som talar för att så skulle kunna ske.

Mekanisk retning av huden kan också framkalla psoriasisutslag, exempelvis i ett rivmärke. Att psoriasis också kan provoceras av psykiskt omskakande upplevelser är omvittnat. En vanlig iakttagelse bland personer med psoriasis är dessutom att försämring av redan existerande psoriasis kan förekomma i anslutning till psykisk stress.

Behandlingen

Den grundläggande strukturella förändringen i huden vid psoriasis är en kraftig förtjockning av överhuden. Cellerna i överhuden nybildas betydligt snabbare än normalt. Detta medför också en förändring i avstötningen av det yttersta

skiktet av hornlagret — som normalt sker utan att man märker det — vilket resulterar i den ofta och för många besvärande fjällningen. Bakom den kraftigt ökade cellnybildningen i huden ligger en stegrad ämnesomsättning i hudens celler. Denna synes dock inte vara specifik för psoriasis. Man kan därför inte betrakta psoriasis enbart som en ämnesomsättningsjukdom i huden.

Den behandling som man i dag kan erbjuda inriktar sig i huvudsak på att bromsa cellnybildningen i huden. Detta gör man framförallt med medel som salvor eller på annat sätt appliceras direkt på huden. Tjära eller derivat av tjära har sedan långa tider använts med framgång. Närbesläktad med dessa medel är den substans, ditranol, som introducerades i början av 1910-talet i Tyskland och som fortfarande är vårt mest effektiva medel mot psoriasis. Tyvärr medför den vissa kosmetiska olägenheter. Därför knöts stora förhoppningar till cortisonsalvorna, när dessa kom i bruk. De har dock inte helt infriat förväntningarna. De har visserligen sin givna plats i behandlingen, främst genom att vara kosmetiskt tilltalande för behandlingen hemmen, men är inte alltid tillräckligt effektiva för att ge en läkning av utslagen.

Vid sidan av dessa "lokala" medel har under senaste decenniet en del cellgifter kommit till användning för "systembehandling", dvs de ges som tabletter eller injektion. Dessa medel används i speciella fall, där annan behandling inte g

önskat resultat, och ges med stor försiktighet och under noggrann kontroll.

Att samma medel även kommer till användning vid vissa cancersjukdomar, vilka också karakteriseras av kraftig cellnybildning — inte i huden utan exempelvis i benmärgen — oroar stundom den psoriasissjuka, som kan tro sig ha en cancersjukdom i stället för psoriasis. Inte minst inträffar sådant när någon tidning plötsligt slår upp rubriker om behandling av psoriasis med cancermedel, vilket inträffade för några år sedan; det berörda medlet hade då varit i bruk i landet i nära tio år. Den kraftiga cellnybildningen till trots finns inga likheter mellan psoriasis och cancer.

På senaste åren har klimatvården tillkommit som ett fullgott alternativ till den behandling som man kan erbjuda vid sjukhusen. Vissa former av psoriasis försämras emellertid klart av denna typ av behandling. Klimatvård innebär några veckors vistelse under organiserade former i varmare länder. Där utnyttjar man de salta badens uppmjukande effekt på huden och det intensiva ultravioletta ljusets hämmande effekt på äggvitebildningen i hudens celler, detta i kombination med rekreation i en avslappad och vacker miljö. Sedan slutet av 1960-talet driver landstingen en sådan behandling för psoriasissjuka vid jugoslaviska kusten. Den startades i samarbete med Svenska psoriasisförbundet, som är en patientorganisation vilken också prövat liknande behandling på andra platser, bl a Kanarieöarna. Denna vårdform är inte ny. Re-

dan Naaman badade, på ordination av profeten Elisa, sju gånger i Jordans vatten och blev frisk.

Den sociala frågan

Bland alla de faktorer som influerar på individens sociala situation är hälsotillståndet, eller snarare brister i hälsotillståndet, bland de viktigaste. Det finns flera skäl som talar för ett samband mellan psoriasis och social påverkan. Psoriasis är en kronisk sjukdom, den debuterar ofta i unga år, är inte sällan lokaliserad till väl synliga delar av kroppen, och kan vara förenad med ledbesvär. Sjukdomen kan för många unga innebära stora problem i kontakterna med andra människor, inte minst på det sexuella planet. Kontaktsvårigheter lever inte sällan kvar resten av livet.

Den envisa fjällningen skapar sina problem även på annat sätt i vardagslivet. Många klagar över att aldrig känna sig rena. Heltäckande mattor i bostaden kan vara svåra att hålla fria från fjäll. Personer med fjällande utslag i hårbotten kan bli avvisade från en frisersalong. Andra människor skyggar för ett handslag när man märker utslaget på den framsträckta handen. Exemplet kan mångfaldigas.

Det är vidare viktigt att ta hänsyn till förekomsten av psoriasis vid val av utbildning och yrke. Utslag på händerna kan exempelvis medföra att man inte kan fortsätta med arbete inom matvarubranschen. Även andra yrken kan försvåras där kontakten med mycket folk

störs av utslagen, såsom det kan upplevas av expediter i affärer. Yrken, där nersmutsning eller kraftig svettning är vanlig, kan vara omöjliga att fortsätta med om man har utbredda hudförändringar. Måste man på grund av sin hudsjukdom

byta arbete kan man numera få ekonomisk hjälp till omskolning. Det är dock påfallande hur ofta människor med svår psoriasis kan vara i fullt arbete år efter år utan en dags frånvaro på grund av sin hudsjukdom.